

BARNA Gábor

A népi Mária-tisztelet

Absztrakt

A népi Mária-tisztelet legjellemzőbb vonása a nagy érzelmi telítettség, amely a barokkban alakult ki. A Mária-tisztelet magatartás volt: a Máriával való találkozás keresése, életével való együttélés. A magyar népi áhítat a Szűzanyát a maga paraszti környezetébe állította. A Mária-ünnepek a Mária-élmény közvetlenségét, bizalmasságát nyújtották, összekötötték az emberit és az emberfelettit, a földit és a mennyeit, lehetőséget és keretet teremtettek az átélésre, az utánzásra. Mária földi édesanyaként valóságosan is átélte Fia életének, működésének, megpróbáltatásainak, kereszthalálának eseményeit, ezért könnyebben és jobban megértheti az emberi szenvedést, fájdalmat, de az örömeiket is. Saját örömeiket, gondjaikat, fájdalmaikat össze tudták tehát kapcsolni Mária örömével, gondjaival, fájdalmával.

Kulcsszavak: Mária, parasztság, érzelmi telítettség, együttérzés.

The Cult of the Virgin Mary in Folk Tradition

Abstract

The most characteristic feature of the popular veneration of Virgin Mary is the great emotional saturation which was formed in the Baroque Age. Veneration of the Virgin was an attitude: search for meeting with Mary, coexistence with her life. The popular veneration set the Virgin into peasant environment. Marian feasts offered the immediacy and familiarity of the Marian experience, linked the human and superhuman, the immanent and transcendence, created possibility and frame for empathy and imitation. Virgin Mary as earthly mother experienced events of life, operation, trial, crucifixion of her Son, that is why she can understand easier and better human misery, pain, grief, but gladness as well. So people could link their joy, troubles, pains with those of Virgin Mary.

Keywords: Mary, peasantry, great emotional saturation, empathy.

A magyar katolikus népi Mária-tisztelet sajátosságait számos szerző jellemezte.¹ Rövid előadásom előttük tiszteleg, de különösen Hetény János *A magyarok Máriája. Mária-tiszteletünk teológiája és néprajza* című néprajzi-teológiai összefoglalójára hívja fel a figyelmet, amit témánk szempontjából summa Mariana-ként tekinthetünk. Ennél többet, alaposabbat máig sem tud senki mondani, felmutatni.

Mint minden kultuszformának, úgy a Mária-tiszteletnek is megvannak a korhoz, időhöz és társadalomhoz kötött elemei. A közelmúlt Mária-tiszteletének formái még egy természetközeli életet élő társadalomban, jórészt a parasztságnál alakultak ki és ott is őrződtek meg. A kor és a társadalom változásával azonban ezek is változtak, változhatnak. Ám a hagyomány ereje sok vonatkozásukat tovább éltheti. A népi Mária-tiszteletnek egészen ősi elemei is kimutathatók. Legjellemzőbb vonása, a nagy érzelmi telítettsége a barokkban alakult ki.

Népünk körében a Mária-tisztelet nem egyszerűen gondolati tevékenység, szeretetindulat, hanem különösképpen magatartás volt. A Máriával való találkozás keresése, életével való bizalmas együttélés. Meleg, valóságként felfogott kapcsolat. A magyar népi áhítat a Szűzanyát a maga paraszti környezetébe szerette állítani. Így Mária emberileg megérthető, megközelíthető az együttérzés révén.² A Mária-ünnepek a Mária-élmény közvetlenségét, bizalmosságát nyújthatták, összekötve az emberit és az emberfelettit, a földit és a mennyeit, lehetőséget és keretet teremtve az átélésre, a compassiora, az utánzásra. Hiszen Mária azért, mert földi édesanyaként valóságosan is átélte Fia életének, nyilvános működésének, megpróbáltatásainak, majd kereszthalálának eseményeit, könnyebben és jobban megértheti az emberi szenvedést, fájdalmat, de akár az örömeiket is. Saját gondjaikat és fájdalmaikat össze tudják tehát kapcsolni Mária gondjaival és fájdalmával.

A paraszti világkép és életmód tükröződik abban, hogy a Szűzanyát gyümölcsoltónak, sarlózónak látták. Saját hegyeiken várták az utazó Szüzet, aki áthaladván a határokon, megáldja annak termését. A szálláskereséskor valóban szállást készítenek neki, részt vesznek a gyermekét vesztett Fájdalmas Anya keservében, a halott Máriát megsiratják, koporsóját elkísérik, mint egy rendes falusi temetésen.³ Az édesanyák közös fájdalmai azok, amelyek megtalálják a maguk kimerítő kifejezését és felmagasztosult értelmét a Boldogságos Szűz szenvedésteli sorsában. A kapcsolat nemcsak egyirányú, hanem vissza is hat: Mária megmarad magyar parasztasszonynak, népdalbeli anyának a Golgota árnyékában is.⁴

A gyümölcsoltói gyümölcsfaoltás, a sarlós boldogasszonyi szimbolikus sarlózás, az egyházkelő szokása, a nagyheti Mária-síralmak és a többi, Máriát utánzó szokás nemcsak a fejlett drámai megjelenítő készségről, az utánzásról és a bekapcsolódásról tesz tanúságot, hanem a „történelmi idő” megisméltéséről is.⁵

Ez a mindennapi élettel való kapcsolat, gyakorlatiasság látszik máriás ünnepeinknél is. Azaz a vallás igazságát a való élettel szoros kapcsolatban szemlélik. Legnagyobb Mária-ünnepeink éppen legnagyobb mezőgazdasági munkák idejére esnek: őszi szántás – Kisasszony

¹ Elég csak Bálint Sándor munkásságára (Bálint 1944; 1973; 1977), Erdélyi Zsuzsannának (Erdélyi, 1999) az archaikus imádságok elemzésére utalnunk. Lásd még: (Erdélyi, 1991; Barna, 2001).

² (Hetény, 2011: 547.)

³ (Hetény, 2011: 548.)

⁴ Vö. (Bálint, 1941: 209.).

⁵ (Hetény, 2011: 552.)

napja, kerti gazdasági munkák – Gyümölcsoltó Boldogasszony, aratás – Sarlós Boldogasszony, betakarítás – Nagyboldogasszony. (A hagyomány ereje megmutatkozik, hogy bár a világegyházban Sarlósboldogasszony = Visitatio Mariae = Mária látogatása Erzsébetnél ünnepet újabban május 30-ra tették, a magyar katolikus egyház továbbra is július 2-án tarthatja, mert furcsa lenne májusban az aratásról beszélni!) De még a téli sötétségben is van Mária-ünnepünk: Gyertyaszentelő Boldogasszony. E gazdasági évhez kötöttség azonban nem jelenti azt, hogy az ünnep elveszíti máriás jellegét. Ellenkezőleg: a gazdasági esemény nyer máriás vonatkozást, megjelenítőjeként egy-egy hitvallási titoknak:

ősz szántás – Kisasszony – Preparatio salutis,
kerti munkák – Gyümölcsoltó Boldogasszony – Incarnatio Verbi,
aratás – Sarlós Boldogasszony – Mediatrix gratiarum,
betakarítás – Nagyboldogasszony – Assumptio in coelum.⁶

S ahogy látjuk, nem tűnik el egyik Mária-ünnep krisztológiai tartalma sem! Mária-ünnepeink nemcsak Mária életének, hanem az emberi életnek is egyfajta keretet adnak: Szeplőtelen fogantatás, Mária születése, Mária nevenapja, Mária bemutatása a templomban, Mária eljegyzése és menyegzője, Gyümölcsoltó Boldogasszony (megtestesülés), Sarlós Boldogasszony (látogató Boldogasszony), Gyertyaszentelő Boldogasszony (a gyermek bemutatása, tisztulás = egyházkelő), Fájdalmas Anya, Nagyboldogasszony (halál, mennybevitel). Ezt a sort egészíti ki a szombati Mária-tisztelet, Mária-tisztelet a búcsújárásban, Mária hét fájdalmának és örömeinek, a Fájdalmas Anyának tisztelete, a változatos rózsafüzér-imádság, a Mária-síralmak, Mária-énekek, az archaikus imádságok. S bár alig több mint száz éves, de a közösen átélt történelmi múlt miatt mindenki átérzi „hazánk reményének”, a Magyarok Nagyasszonyának különleges magyar tiszteletét. A Mária-tisztelet egykor átszötte az asszonyi életet is. Palócföldön, a Dél-Alföldön az édesanya Boldogasszony ágyát fekszi, majd Máriát utánozva megy az egyházkelőre, és utána áldomásul a Boldogasszony poharát issza.

Nálunk még megőrződtek – nem mindenütt! – az ádventhajnali máriás rorate-misék. Ezek szimbolikája szerint Mária a hajnal, aki jelzi, hogy jön már Krisztus, a világ világossága, az igazi Nap! Karácsonykor pedig nemcsak a gyermek születésének, hanem Mária anyaságának is örvendhetünk.

Búcsújáró helyeink között legnagyobb számban máriás kegyhelyek vannak.⁷ Azt mutatják, hogy népünk vallási életében a Boldogasszonynak ez a közvetítő szerepe kimagaslóan fontos. E kegyhelyeken jelenések, csodák vagy ábrázolások (szobrok, képek) révén van jelen Mária. A kegyhelyek már megnevezésükben is jól visszatükrözik ezt a felfogást: Szögedi Segítő, Csíksomlyói Segítő, Búnösök menedéke. Idevonhatók a Mariahilf-típusú kegyképek az ország számos pontjáról, azaz a Segítő Boldogasszony-képek. A Pieták a képek nyelvén fejezik ki az Istenszülő fájdalmát, aki ennek révén jobban átérzi a hozzá forduló özvegyek, árvák, a gyermekét elvesztő édesanyák emberi fájdalmát, s akinek fájdalmában fel tudom oldani a szinte elviselhetetlen magamét is. Csodálatosan gazdag ezért a régi Mária-énekek és archaikus imádságok képi világa e Fájdalmas Anyjának megjelenítésében!

⁶ (Hetény, 2011: 553.)

⁷ (Kovács, 2016: 201–202.)

Mária a betegek gyógyítója kegyhelyeinek szentkútjaiban, forrásaiban: a Bajkutakban, Szemkutakban, Rongyos kutakban⁸ sokan nyerték vissza egészségüket. Közbenjáró segítségért pedig fogadalmi ajándékokat ajánlhatunk fel neki. Ilyenek Máriaradnán a képek százai⁹ és az ezüst fogadalmi jegyek, Csíksomlyón (és másutt) az ezüst identifikációs tárgyak, amelyek sok helyen, így Máriapócson is viaszból (is) árultak, s összegyűjtve, gyertyává öntve elégnak a liturgikus események alatt. Közvetve is segíthet a kegyhelyekről hazavitt szent vizek, a nyírfagally (Csíksomlyó), Mária-könnye (Máriaradna) gyógyító erejében.¹⁰ Már maga az egyszerű jelenlét is gyógyító erejű lehet: Mária lábánál éjszakázni, megérinteni kegyszobrát testi lelki gyógyulást hozhat. A természeti világ itt találkozik a természetfeletti valósággal.

De a kegyhelyek világában ott lehet az öröm is, amikor kegyképeken vagy a kegyszobrokban a Gyermekeit szoptató Máriát látjuk, vagy a méltóság, amikor az Angyalok Királynéját, a mennyek Királynéját, a Titkos Értelmű Rózsát tisztelhetjük Szűzanya alakjában.

A kegyhelyek Mária-ünnepei a találkozás alkalmát is jelentik Máriával, akivel tehát megoszthatjuk gondjainkat, fájdalmainkat, örömeinket, de hálát adhatunk közbenjáró segítségért.¹¹ A vezeklés és elégtétel, a bűnbánat és az Eucharisztia szentségében részesülés mellett sokaknak, főleg asszonyoknak, ez jelenti máig a búcsújárásban a részvétel nagyon erős motivációját.

A népi Mária-tisztelet kevés érzékkel rendelkezik tehát az elvontságok iránt. Hetény János ezt a fajta magatartást szemlélődő realizmusnak nevezi. Erős, józan, de mégis gazdag, fogékony és friss!¹² A természetfölötti szeretete miatt keresi minden evilágiban a természetfölötti megcsillanását.

Ez a vallásosság közösségi jellegű. Keresi és kialakítja közösségi formáit a szentolvasó, a rózsafüzér elimádkozásának,¹³ de imaházaknál tartja az újabb keletkezésű, lourdes-i Mária-ájtatosságokat is. Mária eljegyzésének dramatikus előadását januárban, gyakran a kánai menyegző eseményére is emlékeztetve, el sem lehet képzelni egyéni áhítatgyakorlatként! Mária halálát és mennybevételét egész napos imádsággal, virrasztással, körmenettel üli meg Karancsalja népe mind a mai napig.¹⁴

A magyar nép Máriája az evangéliumok és a dogmák Máriája. Nemcsak elfogadja mindazt, amit Máriáról az Egyház tanít, hanem teljes mértékben át is éli. Egyúttal megmutatja, hogyan gondolkodtak eleink a nő szerepéről a társadalomban, a világban. Ez a néhány elemében érintett népi Mária-tisztelet napjainkban kopik. Gyakran nemcsak a változó idők és az átalakuló társadalom miatt, hanem az Egyház és papjai közömbösségéből is. Nem látjuk a

⁸ (Barna, 2010.)

⁹ (Barna, 2002.)

¹⁰ (Barna, 1987.)

¹¹ Erre szolgáltatnak jó keretet az éjszakai virrasztások áhítatai, énekei és imádságai a kegytemplomokban. Hogy e találkozás, s a találkozásban az önátadás és egyesülés mennyire fontos, jól mutatja egy példa: 1984-ben részt vettem a Nagyboldogasszony-napi máriagyűdi búcsún. A debreceni Svetits leánygimnáziumból két osztály is részt vett ezen, az egyik apáca prédikált, majd a diákokkal szervezett program folyt egész éjjel, szentségimádás, litániák. Ez önmagában ritka szép esemény volt az 1980-as évek létező szocializmusában. Ám hajnal felé az egyik férfi búcsúvezető megjegyezte: „Eljöttünk, hogy megköszönjük a Szűzanyának, amit értünk tett, s kérjük segítségét bajainkban, de a sok program miatt nem tudjuk megtenni.” A Szeged-Alsóvárosi Havibúcsú is az 1990-es években amiatt vesztett sokat népszerűségéből, mert egész éjszaka szervezett kulturális (!) program van, ami nem teszi lehetővé a népi áhítatok gyakorlását. Lásd még alsóvárosi búcsú.

¹² (Hetény, 2011: 554, 557.)

¹³ (Kovács, 2016: 202.)

¹⁴ (Hetény, 2006.)

jelét és hatását annak, amit népi vallásosságról a népi jámborság és liturgia direktóriuma megállapít:

„A Szűz Mária tiszteletéhez kapcsolódó *népi jámborság*, amely különböző módokon nyilvánul meg, *mélyen megalapozott, kiemelkedő jelentőségű és egyetemes egyházi jelenség*. Abból a hitből és szeretetből fakad, amellyel Isten népe Krisztus, az emberi nem Megváltója felé fordul, valamint annak az üdvtörténeti küldetésnek a megértéséből ered, amelyet Isten a názáreti Máriára bízott, és amelynek következtében a Szűz nemcsak az Úr, a Megváltó édesanyja, de a kegyelem szintjén minden ember édesanyja.” (Kiemelés tőlem – B. G.)¹⁵

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A népi jámborság és liturgia direktóriuma.* (2005) Szent István Társulat, Budapest.
- Bálint Sándor (1941): *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza.* Franklin Társulat, Budapest.
- Bálint Sándor (1944): *Boldogasszony vendégségében.* Veritas, Kassa.
- Bálint Sándor (1973): *Karácsony, húsvét, pünkösöd.* Szent István Társulat, Budapest.
- Bálint Sándor (1977): *Ünnepi kalendárium I–II.* Szent István Társulat, Budapest.
- Barna Gábor (1987): Fogadalmi tárgyak (offerek) magyar búcsújáróhelyeken. *Agria*, (III.), 367–380.
- Barna Gábor (2002): „Mária megsegített.” A mindennapok szükséghelyzeteinek tanúi: festett fogadalmi képek. Barna Gábor (szerk.) *„Mária megsegített.” Fogadalmi tárgyak Máriaradnán. „Maria hat geholfen” Votivgegenstände in Maria-Radna I.* SZTE Néprajzi Tanszék, Szeged, 69–89.
- Barna Gábor (2010): Szent kutak, szent források a búcsújáró helyeken. Bartha Elek – Keményfi Róbert – Lajos Veronika (szerk.) *A víz kultúrája.* Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 184–189.
- Barna Gábor (szerk.) (2001): *Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában.* Néprajzi Tanszék, Szeged.
- Erdélyi Zsuzsanna (1999): *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok.* Harmadik, bővített kiadás. Kalligram, Pozsony.
- Erdélyi Zsuzsanna (szerk.) (1991): *Boldogasszony ága. Tanulmányok a népi vallásosság köréből.* Szent István Társulat, Budapest.
- Hetény János (2006): *„Gyönyörű nagy vonzalom...” A Karancs-hegyi kistáj Mária-kultuszt ihlető szerepe.* (Szegedi vallási néprajzi könyvtár 13.) Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged.
- Hetény János (2011): *A magyarok Máriája. Mária-tiszteletünk teológiája és néprajza.* Szent István Társulat – Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Budapest – Szeged.
- Kovács Zoltán (2016): *„Íme, az Úr szolgáló leánya”. Teológiatörténeti, szisztematikus és gyakorlati áttekintés a mariológia tanulmányozásához.* Szent István Társulat, Budapest.

¹⁵ (A *népei jámborság és liturgia direktóriuma*: 119) – ezt hangsúlyozza Kovács Zoltán is: (Kovács, 2016: 201.).